

ՎԱՆՈ ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԻ. ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ, ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԵԱՄԲ ԱՍՏՂԻԿ ՂԱՓԼԱՆԵԱՆԻ, ԵՐԵՒԱՆ, 2015*

Վաղուց ի վեր հասունացել էր ներկայացվող մատենագիտությունը կազմելու պատասխանատու գործը, որ պիտի նպաստի նարեկացիագիտության հետագա զարգացմանը: Եվ ահա 2015 թ. Երևանում Տիգրան Մեծ հրատարակչությունը Աստղիկ Ղափլանյանի աշխատասիրությամբ լույս ընծայեց «Գրիգոր Նարեկացի. Մատենագիտություն» մեծարժեք գիրքը՝ Կարո Շահբազյանի մեկենասությամբ:

Սույն գրախոսության արդիականությունը նարեկացու մատենագիտության գիտագործնական նշանակության գնահատումն է: Մեր նպատակն է գիտականորեն արժևորել Աստղիկ Ղափլանյանի կազմած մատենագիտությունը, բացահայտել բացթողումները՝ հետագա վերահրատակություններում լրացնելու համար: Մեր հիմնական խնդիրն է ներկայացնել կազմված մատենագիտության արժանիքները և թերությունները: Գրախոսության մեջ առաջնորդվել ենք արժեքանական (աքսիոլոգիական) մեթոդով, ինչպես նաև մատենագիտական սկզբունքներով: Մեր հոգվածի գիտական նորույթը Աստղիկ Ղափլանյանի կազմած մատենագիտության գիտական արժևորումն է՝ բացթողումների մատնանշումով:

Գրքի խմբագիրն է Մատենադարանի ավագ գիտաշխատող Հակոբ Քյոսեյանը, որն արժանիորեն գնահատում է Աստղիկ Ղափլանյանի կատարած գործը. «Նարեկացու ժառանգութեան խորքն ու ծաւալը, նրա ունեցած ահռելի նշանակութիւնը հայ հոգևոր մտքի պատմութեան մէջ վաղուց հրամայական անհրաժեշտութիւն էին առաջացրել կազմելու նրա երկերի մատենագիտութիւնը: Աստուածահաճո այս ձեռնարկն իրեն բնորոշ ջերմեռանդ սիրով, նախանձախնդրութեամբ կեանքի կոչեց գրադարանային գործի նուիրեալ մշակ տ. Աստղիկ Ղափլանեանը»¹:

Գրքի հենց սկզբում Աստղիկ Ղափլանյանը գրում է. «Մատենագիտական ծանօթութիւն», որում համառոտ շարադրում է նաև իր կազմած մատենագիտության սկզբունքները:

* Այս հոդվածի մի այլ՝ համացանցային տարբերակ տե՛ս <https://bit.ly/2kmZXie> (25 մայիսի 2018 թ.) - Խմբ.:

¹ Գրիգոր Նարեկացի, Մատենագիտություն, աշխատասիրությամբ Աստղիկ Ղափլանեանի, Երևան, 2015, էջ 14:

«Այս աշխատանքի շարժառիթը այն անվերապահ, ակնածոս սէրն է, որ տաճել ենք Ս. Գրիգոր Նարեկացու անուան ու ժառանգութեան նկատմամբ», - գրում է Աստղիկ Ղափլանյանը², - ստանձնելով դժվարին ու պատվախնդիր մի աշխատանք՝ 1173 թ. Նարեկացուն առաջին անգամ հիշատակող ձեռագրից հասնելով մինչև 2014 թ. տպագիրները: Այդ դարավոր ճանապարհին Նարեկացին և՛ արտագրվել է ձեռագրերով, և՛ տպագրվել գրաբար, նաև աշխարհաբար փոխադրություններով ու այլալեզու թարգմանություններով:

1512 թ. հայերեն առաջին տպագիր գրքից սկսած՝ կազմվել է Նարեկացու բոլոր տպագիրների մատենագիտությունը, այդ թվում նաև Նարեկացու երկերի օտար լեզուներով հրատարակությունները և նրա մասին օտարալեզու ուսումնասիրությունները:

Գրքի վերջում զետեղված են լուսանկարներ, որոնց մեջ հատկապես գրավիչ է Նարեկացու եռահարկ ճգնարան-քարայրի լուսանկարը և հատակագիծը: Ներկայացված են նաև Գրիգոր Մլիճեցու շորս մանրանկարները, որոնցում պատկերված է Նարեկացին:

Գրքի առաջին գլուխը վերնագրվել է «Ս. Գրիգոր Նարեկացու ձեռագիր ստեղծագործություններ», որտեղ մատենագետը ձեռագրացուցակներից հանել և դասակարգել է պահպանված ձեռագրերը՝ խմբավորելով ըստ ժանրերի: Մենք ձեռնպահ ենք մնում այս բաժնի մասին կարծիք հայտնելուց՝ այն թողնելով ձեռագրագետներին՝ հուսալով, որ ձեռագրացուցակների լույսընծայման և ձեռագրերի թվայնացման ավարտից հետո հնարավոր կլինի օբյեկտիվ խոսք ասել այս բաժնում կատարված գործի մասին:

Գրքի երկրորդ գլուխը, որ 623 էջանոց գրքի մեծ մասն է կազմում, սկսվում է 89 էջից և վերնագրված է «Ս. Գրիգոր Նարեկացու տպագիր ստեղծագործություններ»:

Տպագիրների մատենագիտությունը կազմված է թեմատիկ և ժամանակագրական սկզբունքով: Մատենագետը հաշվառել է 2252 միավոր նարեկացիագիտական տպագիր գրականություն: Կազմվել է ինչպես Նարեկացու առանձին ստեղծագործությունների, այնպես էլ նրանց մասին եղած հայագիտական հարուստ գրականության մատենագիտությունը, որը խմբավորվել է նաև առարկայական դասակարգմամբ:

Հեղինակի ընտրած մատենագիտական սկզբունքը առիթ է դարձել կրկնությունների, մինչդեռ կարելի էր դրանցից խուսափել: Ուստի վերատպվելու դեպքում առաջարկում ենք ընտրել նյութերի հետևյալ հաջորդականությունը՝ Նարեկացու ձեռագրերը, տպագիրները, հայերեն փոխադրությունները, օտարալեզու թարգմանությունները, նարեկացիագիտությունը՝ հայերեն և

² Անդ. էջ 5:

օտար լեզուներով, Նարեկացին գեղարվեստական գրականության մեջ (կարող է նաև շնորհավել գիտական մատենագիտության մեջ): Այս սկզբունքին հետևելով՝ հնարավոր կլինի բացառել կրկնությունները:

Թեև գրքում կան նաև վրիպումներ, սակայն դա ամենևին էլ չի ստվերում այն աստվածահաճո գործը, որ մեծ նվիրումով տասնյակ տարիների տքնանքով իրագործել է Աստղիկ Ղափլանյանը՝ գիտակցելով իր աշխատանքի անկատարությունը. «Ցանկացած այսպիսի հրատարակություն գերծ չէ թերութիւններից, որոնց համար խնդրում ենք ընթերցողի ներողամտութիւնը»³: Ուստի նարեկացիական անկատարության զգացումով և կատարելության հասնելու նվիրական ձգտումով, բացառապես գրքի վերատպության հույսով և մեր նկատած վրեպները շտկված տեսնելու ցանկությամբ՝ վկայակոչենք որոշ թերություններ ու բացթողումներ:

Գրքի երկրորդ՝ «Ս. Գրիգոր Նարեկացու տպագիր ստեղծագործություններ» գլխում «Մատենան ողբերգութեան» երկն ամբողջական հատվածից զարմանալիորեն դուրս են մնացել «Մատենագիրք Հայոց»-ում Նարեկացու բոլոր երկերի տպագիրները (ԺԲ. հատոր, Անթիլիաս, 2008) և (Ժ. հատոր, Երևան, 2011) բացի երգ երգոցի մեկնությունից, որը տեղ է գտել մատենագիտության մեջ: Դրանք են.

Մատենագիրք Հայոց, ԺԲ. Հատոր, Ժ. դար, Անթիլիաս, 2008

«Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի Մատենան ողբերգութեան», բնագիրը՝ Պ. Խաչատրյանի և Ա. Ղազինյանի, էջ 47-605, «Գանձտետր», բնագիրը՝ Ա. Քյոշերյանի, էջ 623-745,

«Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի Պատմութիւն Ապարանից Սուրբ Խաչին», բնագիրը՝ Մ. Արաբյանի, էջ 913-929,

«Ներբող ի Սուրբ Խաչն», էջ 930-952, «Ներբող ի Սուրբ Կոյսն», էջ 953-975, «Ներբող ի սուրբ առաքեալսն», էջ 976-989, «Ներբող ի Սուրբ Յակոբ Մծբնայ բան նուիրական գովեստի», էջ 990-1005, բնագրերը՝ Մ. Արաբյանի,

«Բան խրատու վասն ուղիղ հաւատոյ եւ մաքուր վարուց առաքինութեան», բնագիրը՝ Հ. Միրզոյանի, էջ 1022-1084,

«Թուղթ ամենաշնորհ վարդապետին Գրիգորի Նարեկացու, զոր գրեաց ի հոյակապ եւ յականաւոր ուխտն Կճաւայ», էջ 1087-1089⁴:

Նարեկացուն վերագրված և նրա անունով Մատենագիրք Հայոց-ի Ժ. հատորում տպագրված երկերը ևս դուրս են մնացել տպագիրների մատենագիտությունից:

«Մատյանի» տպագիրներից դուրս է մնացել է նաև 1790 թ. Կ. Պոլսում Մկրտիչ Միրճանյանցի աշխատասիրությամբ կազմված և Հովհաննեսի ու Պո-

³ Անդ, էջ 12:

⁴ Նոյնը տե՛ս նաև Մատենագիրք Հայոց, հ. ԺԲ., Երևան, 2011:

դոսի տպագրած 350 էջանոց տպագիրը՝ Գիրք աղօթից սրբոյն Գրիգորի Նարեկացոյ Հոգեկիր Հոգևորի, Կ. Պոլիս, 1790 գիրքը:

Նարեկ աղօթից, աշխատասիրութեամբ Գ. Աւետիքեանի, Վէնետիկ, 1801, գրքում Գ. Ավետիքեանի Նարեկլուծի հետ կա նաև «Մատեան»-ն ամբողջութեամբ. մինչդեռ այն արժեքներ կայացնել բուն բնագրի տպագիրների շարքում, գրախոսվող գրքում այն տեղ է գտել միայն երկի մեկնությունների մեջ: Նույնը պետք է ասել նաև «Նարեկ աղօթից համառոտ եւ զգուշաւոր լուծմամբ բացայայտեալ միանգամ եւ այժմ երկրորդ անգամ յավելուածով» (աշխատասիր.՝ Հ. Գաբրիէլի Աւետիքեանի, Վենետիկ, 1827), որի 3-539 էջերում Նարեկլուծի երկրորդ տպագրության հետ կա նաև «Մատյանն» ամբողջութեամբ, այդպես է նաև 1859 թ. Նարեկլուծի երրորդ տպագրության մեջ՝ «Նարեկ աղօթից» համառոտ եւ զգուշաւոր լուծմամբ բացայայտեալ աշխատասիրութեամբ տեառն Հ. Գաբրիէլի Աւետիքեան վարդապետի, Վենետիկ, 1859, էջ 2-539:

Գրախոսվող գրքից առհասարակ դուրս է մնացել նաև «Մեկնութիւն Երգոց երգոյն Սողովմոնի» (Կալկաթայ, 1813):

«Մատեան ողբերգութեան» երկը հատուածական» բաժնում տպագիրներից դուրս է մնացել 2000 թ. Պողոս Խաչատրյանի աշխատասիրութեամբ տպագրված «Գանձարան հայ հին բանաստեղծության» գիրքը, որի 106-154 էջերում տեղ են գտել ընդարձակ հատվածներ: Մատենագետի ուշագրությունից դուրս է մնացել նաև տողերիս հեղինակի՝ ԻԶ. Բանի մինչ այդ չթարգմանված մի հատվածի փոխադրությունը⁵:

«Ս. Գրիգոր Նարեկացու մեկնութիւնները» գլխի տակ ներկայացվել է «Բան խրատու» գործը, այս խրատի մատենագիտությունից դուրս է մնացել դրանից հատվածների հնագույն տպագիրը՝ Շրյոգերի գրքում ներկայացված որպես Գրիգոր Նարեկացու ստեղծագործություն⁶:

Յավոք, մատենագետի ուշագրությունց դուրս են մնացել նարեկացիագիտական այլ գրքեր ու հոդվածներ ևս, որոնք ներկայացնում ենք ստորև.

Աբայան Էդ., «Նարեկացին շվարած», Գարուն, 1991, թիվ 12,

Ակիմեան Ն., «Մէ՞կ, թէ՞ երկու Նարեկացի», ՀԱ, 1949, ԿԳ, էջ 120-121,

Անադյան Հ., Հայոց անձնանունների բառարան, Կ. Ա, Երևան, 1942, էջ 543-547,

⁵ Տե՛ս Վ. Եղիազարյան, *Բանասիրական որոնումներ*, Երևան, 2003, էջ 34:

⁶ Տե՛ս Schröderi Joh. Joachimi, *Thesaurus linguae Armeniacae, antiquae et hodiernae*, Amstelodami, MDCCXI (1711): Մե կարծիքով, այս երկը պատկանում է ուրիշ Գրիգորի գրչի (տե՛ս Վ. Եղիազարյան, «Գրիգոր Նարեկացուն վերագրուած Խրատի՝ «Մատենագիրի Հայոց»-ում որպէս Նարեկացու գրական երախայրի տպագրելու շուրջ», ՀԱ, 2017, թիւ 1-12, էջ 463-484):

- Ապրեսյան Ա.**, «Գրիգոր Նարեկացու «Մատենան ողբերգութեան» երկի առաջին թարգմանիչները», *Բանբեր հայագիտության*, 2014, թիվ 1, էջ 173-183,
- Արամյան Մ.**, *Երգ երգոց՝ հանդերձ մեկնութեամբ նախնեաց*, Ե., 1993, էջ 5-36,
- Աւետիսեան Ա.**, «Գրիգոր Նարեկացու Տաղերի, Գանձերի նորաբանութիւնների առանձնացում եւ բառակազմական փոփոխումներ», *ՀԱ*, 2014, ՃԻԸ (1-12), էջ 65-96,
- Բալայան Ն.**, «Արշակ Զոպանյանի «Գրիգոր Նարեկացի» ուսումնասիրությունը», *Կանթեղ*, 2006, թիվ 2, էջ 56-59,
- Բախչինեան Հ.**, «Գրիգոր Նարեկացու տաղերը», 1992, *Վարուժան*, թիվ 5,
- Բախչինեան Հ.**, *Հայ միջնադարեան գրականություն*, Ե., 2006, էջ 92-112,
- Գ. Կ. Ո.**, «Աւերեալ եկեղեցոյն ոսկիով կշռուած «Նարեկ»ը», *Արեւելք*, 1890, № 1999,
- Գրիգոր Նարեկացի**, «Մեկնությունն Երգ երգոցի Սողոմոնի, (հատվածական)», թարգմ. Վ. Ֆերեշեքյան, *Աստղիկ*, թիվ 4, 1991, էջ 3-31:
- «Գրիգոր Նարեկացու վարբը», *Հայկական վարբեր և վկայաբանություններ*, V-XV դդ., Երևան, 1998, էջ 48-51,
- Դեմիրճյան Դ.**, «Գրիգոր Նարեկացի», *Սովետական Հայաստան օրաթերթ*, թիվ 109, Երևան, 1942,
- Դեռիկեան Վ.**, «Առաջաբան», *Մատենագիրք Հայոց*, հ. ԺԳ, գիրք Ա, Անթիլիաս-Լիբանան, 2008, էջ 9-30,
- Դուրեան Ե.**, *Պատմություն հայ մատենագրության ի վաղ ժամանակաց մինչև մեր օրերն*, Կ. Պոլիս, 1885, էջ 41-42,
- Դուրեան-Մովսիսեան Յ.**, «Գրիգոր Նարեկացու պատկերաուրման արուեստը», *ՀԱ*, 1993, ՃԷ (1-12), էջ 221-228,
- Եղիազարյան Վ.**, *Բանասիրական որոնումներ*, Երևան, 2003, էջ 27-30, էջ 31-34, էջ 35-42,
- Եղիազարյան Վ.**, *Հովհաննես Թլկուրանցու կյանքը և ստեղծագործությունը*, Երևան, 2001, էջ 105-111,
- Զարբհանալեան Գ.**, *Պատմություն հայերէն դպրութեանց ի պէտս ուսման ազգային վարժարանաց*, հ. Ա, Վենետիկ, 1865, էջ 434-447,
- Զաֆարյան Ս.**, *Հայկական Վերածննդի հարցը*, Ե., 2006,
- Թամրազեան Հ.**, «Նարեկեան դպրոցը եւ X դարի հայ մատենագրութիւնը», *Մատենագիրք Հայոց*, հ. Ժ, Երևան, 2011, էջ 11-16,
- Թամրազյան Հ.**, «Անանիա Նարեկացին եւ Գրիգոր Նարեկացու «Մատենանը» », *Բե՛շ*, 1993, թիվ 2, էջ 134-140,

- Թամրազյան Հ.**, «Բանաստեղծության հարակայության խորհուրդն ըստ Գրիգոր Նարեկացու», *ԲՄ*, 2015, թիվ 22, էջ 31-47,
- Թամրազյան Հ.**, «Գրիգոր Նարեկացու «Մեկնութիւն «Ո՞վ է դա»ի» երկը», *ԲՄ*, 2014, թիվ 20, էջ 45-49,
- Թամրազյան Հ.**, «Դիոնիսիոս Արեոպագացին և Գրիգոր Նարեկացին», *ԲՄ*, 2014, թիվ 21, էջ 15-34,
- Աեռ**, *Երկերի ժողովածու*, հ. 2, Ե., 1967, էջ 460-465,
- Խայկիկեան Գ.**, *Երեք սուրբեր*, Մարտէյլ, 1954, էջ 18-30 (այս հեղինակի անունը Խայկիկեան է տպվել, էջ 323, թիվ 817),
- Խաչատրյան Գ., Պետրոսյան Լ.**, «Նարեկի -ե/-ալի վերջածանցներով նորաբանությունները», *Մխիթար Գոշ*, 2003, թիվ 2, էջ 37-41,
- Խաչատրյան Թ.**, «Նարեկացին երեկ և այսօր», *Գարուն*, 1992, թիվ 11-12, էջ 46,
- Խաչատրյան Պ.**, *Գանձարան հայ հին բանաստեղծության*, Ե. 2000, էջ 889,
- Խրլոպեան Գ.**, Գրիգոր Նարեկացու գլուխգործոցը. «Մատեան Ողբերգութեան», *Բազմավէպ*, 2003, թիվ ՃԿԱ (1-4), էջ 101-112,
- Խրլոպյան Գ.**, «Գրիգոր Նարեկացու բարոյագիտական հայացքները», *Գարուն*, թիվ 6, 1982,
- Կարապետյան Վ.**, «Գրիգոր Նարեկացու բարոյափիլիսոփայությունը», *Էջմիածին*, 2014, թիվ 2, էջ 59,
- Կոզմոյան Ա.**, «Երկու պոեզիա, երկու հավատամք (Նարեկացու և Ռուդաֆիի բանաստեղծության պատմատիպաբանական համեմատության փորձ)», *ՊԲՀ*, 1992, թիվ 2-3, էջ 189-198,
- Կոզմոյան Ա.**, *Հայոց և պարսից միջնադարյան քնարերգության համեմատական պոետիկան (10-16 դդ)*, Երևան, 1997, էջ 17-93,
- Հ. Միրզոյան**, «Նարեկացու «Մատեանի» ընթերցման շուրջ», *ԲԵՀ*, 2013, թիվ 1, էջ 17-25,
- Համբարձումյան Հ.**, *Զուգահեռ ընթերցումներ*, Երևան, 2012, էջ 26-48,
- Հարոյան Հ., Հարոյան Ն.**, «Միջնադարի մեծ մարդասերը. Գրիգոր Նարեկացի», *ԲԵՀ*, 2013, թիվ 4, էջ 17-27,
- Մալխասեանց Սա.**, *Բանասիրական հետազոտություններ*, Երևան, 1982, էջ 288-290,
- Մանուկյան Գ.**, ««Նարեկացու բառաշխարհը» հրապարակման ֆննական վերլուծություն», *ԲԵՀ*, 2006, թիվ 1, էջ 84-94,
- Մարգարյան Մ., Զաֆարյան Մ.**, «Հավատը մարդասիրության ակունք՝ ըստ Գրիգոր Նարեկացու «Մատեան ողբերգութեան»», 2011, *ՊԲՀ*, թիվ 1, էջ 157-175,

Մեծարենց Մ., «Նարեկացիին հետ», *Լոյս*, Կ. Պոլիս, 1908, 19 հունվար, թիվ 4, էջ 133-137,

Միրզոյան Հ., «Վերընթերցելով Գրիգոր Նարեկացուն», *Բեշ*, 2012, թիվ 1, էջ 65-79,

Մկրյան Մ., *Երկեր*, հ. 1, Ե., 1987, էջ 434-526,

Մուրադյան Պ., ««Նարեկի» գիտական անդրանիկ հրատարակությունը (Կ. Պոլիս, 1774)», *Ակադեմիկոս նիկողայոս Մառ*, Երևան, 2005, էջ 99-118,

Մուրադյան Պ., «Յովհաննէս Կոլոտ պատրիարքի բնագրագիտական աւանդները և «Նարեկ»-ի 1774 թ. հրատարակութիւնը», *Ակոս*, Ստամբուլ, 2005, թիվ 508, 23 դեկտեմբերի,

Նազարյան Շ., «Գրիգոր Նարեկացու «Մատյան ողբերգության» երկի ինքնագրի հարցի մասին», 1987, *ՊԲՀ*, թիվ 4, էջ 104-112,

Նազարյան Շ., «Նարեկացիական շարժումը 18-րդ դարում և նրա արտացոլը Պաղտասար Դպիրի ֆնարեգության մեջ», *Բազմավէպ*, 1986, թիվ 1-4,

Նալբանդյան Վ., Ներսիսյան Վ., Բախչինյան Հ., Հայ միջնադարյան գրականություն, համառոտ պատմություն, Երևան, 1986, էջ 81-85,

«Նարեկը եւ հայ բողոքականները», տե՛ս *Մանգունէ*, 1903, թիվ 727,

«Նարեկն ու Նարեկացին», տե՛ս *Արեւելք*, 1893, № 2727,

Շանթ Լ., *Երկերի ժողովածու*, հ. 7, Երևան, 2013,

Պետրոսյան Ա., «Նարեկյան մեղսագիտակցությունն ինքնանախնայման բանալի», *Էջմիածին*, 2005 թիվ Ժ-ԺԱ, էջ 103-111,

Պետրոսյան Ե. Եպս., Տեր-Ստեփանյան Ա., Սուրբ գրքի հայերեն մեկնությունների մատենագիտություն, Երևան, 2002,

Պետրոսյան Լ., «Գ. Նարեկացու նորաբանությունները Հ. Թումանյանի երկերում», *Լեզվաշխարհ (Լեզվական հիմնախնդիրներին նվիրված նյութերի ժողովածու)*, Պրակ 3, Երևան, 2011, էջ 53-57,

Պետրոսյան Լ., «Գրիգոր Նարեկացու «Մատենան»-ի բաղադրյալ բաների բարբառային ակունքները», *Հանրապետական գիտաժողով նվիրված պրոֆեսոր Գուրգեն Խաչատրյանի ծննդյան 60-ամյակին, Գիտական նյութերի ժողովածու*, Վանաձոր, 2013, էջ 183-192,

Պետրոսյան Լ., «Գրիգոր Նարեկացու նորաբանությունների կիրառությունները Հ. Շիրազի ստեղծագործություններում», *ՎՊՀ Գիտական տեղեկագիր*, Ա պրակ, 2015, էջ 47-53,

Պետրոսյան Լ., «Գրիգոր Նարեկացու ստեղծագործության՝ կազմությանը բարդ նորաբանությունները», *Հանրապետական գիտ. նյութ. ժող. նվիրված հայոց լեզվի ամբիոնի հիմնադրման 35-ամյակին*, Վանաձոր-Երևան, 2005, էջ 125-137,

Պետրոսյան Լ., Կոծինյան Շ., «Գրիգոր Նարեկացու «Մատենանոցի զոգրութեան» երկի նորաբանությունների ուսուերեն թարգմանությունները», *Արդի բանասիրության հիմնախնդիրները*, Երևան, 2015, էջ 217-222,

Պըլտեան Գր., «Գեղեցկությունը ըստ Գրիգոր Նարեկացիի», *Բազմավէպ*, 1994, ՃԾԲ, թիվ 1-4, էջ 131-174,

Պողոսյան Ն., «Հարություն արք. Եղեսացու «Տաղաչափեալ Նարեկը»», *Բեշ*, 2005, թիվ 1, էջ 115-118,

Սարինյան Ս., *Հայոց գրականության երկու դարը*, Երևան, 2002, հ. 3, էջ 447-454,

Սարինյան Ս., *Հայոց գրականության երկու դարը*, Երևան, 2004, հ. 4, էջ 23-37,

Սնապեան Պ., «Նարեկացին և իր թարգմանիչները», *Ազդակ*, 1968, 29 յունիս,

Սրբոյ հօրն Եւագրի Պոնտացոյ վարք և մատենագրութիւնք, թարգմանեալ ի յունէ ի հայ բարբառ ի հինգերորդ դարու, աշխատ. և ծանօթագրութեամբ ի լոյս ընծայեալ **Հյր Բարսեղ Սարգիսեանէ**, Վենետիկ, 1907, էջ ՃԿ-ՃԿԱ.,

Վազգեն Ա կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, *Գալիքի տեսիլքով*, էջմիածին, 1988, էջ 191-209,

Տասնապետեան Թ., «Գրիգոր Նարեկացիի Տիրամօր Գ. ներբողեանը (Վերափոխման)», *Տաթեհ հայագիտական տարեգիրք*, 1, Հալեպ, 2008, էջ 59-108,

Տասնապետեան Թ., *Աստուածածին. նոր յօդուածներու ժողովածու*, Անթիլիաս, 2008, էջ 255-312,

Տեր-Մկրտչեան Կ., *Պաղիկեանք Բիւզանդական կայսրութեան մէջ և մերձաւոր հերձուածային երևոյթներ Հայաստանի մէջ*, Երուսաղեմ, 1938,

Տեր-Վարդանյան Գ., «Թովմա Մեծփեցու նորայայտ՝ Ս. Աստուածածնի Աւետման նախատօնակի հառը (ուսումնասիրություն և բնագիր)», *էջմիածին*, 2008, թիվ ԺԲ., էջ 25-62,

Քալանթարյան Ժ., «Կառուցվածքային առնչություններ Նարեկացու «Մատենանոցի զոգրութեան» երկի և սաղմոսների միջև», *Պայքար*, 1995, թիվ 6-7,

Քիպարեան Կ., «Սբ. Գրիգոր Նարեկացի և Երզ երգոցի մեկնությունը», *Բազմավէպ*, 1961, ՃԺԹ, էջ 1-10,

Այն մեծածավալ աշխատանքը, որ տասնյակ տարիների ընթացքում միայնակ կատարել է պատվարժան Աստղիկ Ղափլանյանը, բնականաբար չէր կարող զերծ լինել նման բացթողումներից այն պարզ պատճառով, որ աշխատասիրողը մասնագիտությամբ մատենագետ է, բայց ոչ միջնադարագետ-նարեկա-

ցիազեա: Կարծում ենք, մեծարժեք այս գրքի գրախոսությունը հանդես կգան նաև այլ միջնադարագետներ՝ նկատելով մեր ուշադրությունից վրիպած այլ բացթողումներ, որոնց հաշվառմամբ էլ արժե նորովի վերատպագրել Գրիգոր Նարեկացու մատենագիտության մնայուն և մեծարժեք գիրքը:

Մատենագիտությունը, բնականաբար գերծ չէ նաև այլ թերություններից. դրանք նշում ենք՝ վերատպության պարագայում բացառելու նպատակով:

Այսպես՝ էջ 158-ում թիվ 126-ը համարվել է առանձին գիրք՝ Նարեկայ վանից վանականի հատմ, գանձմ եւ տաղմ տպագրված 1827 թ. Վենետիկում: Մատենագետը ծանոթագրել է, որ գիրքը թերի է, գտնվում է ԳԱԹ-ի գրադարանում: Իրականում դա հայտնի Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի Մատենագրությունը, Վենետիկ, 1827, գիրքն է, արդեն հղված Մատենի տպագիրների մեջ:

էջ 239՝ Կարապետ Տեր-Մկրտչյանի գիրքը⁷ թիվ 493-ում սխալմամբ վերագրվել է Գալուստ Տեր-Մկրտչյանին:

էջ 301, թիվ 745՝ Հ. Միրզոյան, Գրիգոր Նարեկացու բառաստեղծական արվեստը, Երևան, 2006, գրքի վերնագրում վրիպակ կա՝ «բանաստեղծական արվեստը»:

էջ 326՝ կա փաստական սխալ՝ Թ. Ավդալբեգյանի «Միջնադարյան մի նշանավոր տաղի հեղինակի հարցի շուրջը» (Տեղեկագիր, 1962, թիվ 10) հոդվածը սխալմամբ համարվել է Գր. Նարեկացու մասին, մինչդեռ այդ տաղը Գրիգորիս Աղթամարցունն է, ուստի հոդվածը Նարեկացուն չի վերաբերում:

էջ 141 և 356՝ տողերիս հեղինակի «Նարեկա սարի իմաստասերը» հոդվածը ներկայացվում է որպես 1985 թ. գիտաբանական բնագրի մասին գրախոսություն, մինչդեռ այն Հ. Միրզոյանի 2003 թ. «Գրական թերթ»-ում տպագրված մի հոդվածի պատասխան-հերքումն է:

էջ 344, թիվ 984՝ թերևս տպագրական սխալումն է հետևանք է. նման հոդված չկա:

էջ 357՝ «բառաստեղծ» բառի փոխարեն տպվել է «բանաստեղծ», պետք է լինի **Գ. Խաչատրյան, Լ. Պետրոսյան**, «Նարեկացին բառաստեղծ», *Վասն արդարության*, Վանաձոր, 2003, թիվ 9, էջ 37-41:

էջ 363՝ Վարագ Ներսիսյանի 2003 թ. հոդվածը⁸ սխալմամբ կրկնվել է նաև 2004 թվականին:

⁷ **K. Ter-Mkrtschian**, *Die Paulikianer im Byzantinischen Kaiserreiche und verwandte ketzerische Erscheinungen in Armenien*, Leipzig, 1893 գրքի բարգամնությունը **Կ. Տեր-Մկրտչյան**, *Պաղիկեանք Բիզանդական կայսրության մէջ և մերձաւոր հերձուածային երևոյթներ Հայաստանի մէջ*, Երուսաղեմ, 1938:

էջ 367՝ թերի է Լ. Սարգսյանի⁹ հոդվածի վերնագիրը. չկա «Համեմատաբանությունները» բառը:

էջ 367-368՝ 2009 թ. գիրքը սխալմամբ ներկայացվել է նաև 2008 թ., մինչդեռ նիշարը՝ էջ 370՝ **Գ. Գասպարյան**, *Հայ հին և միջնադարյան գրականության պատմություն*, Երևան, 2009, էջ 304-382:

էջ 369, թիվ 1185՝ սխալ է գրված հղումը. նիշտ տարբերակն է՝ **Հ. Միրզոյեան**, Գրիգոր Նարեկացու «Համառատիւ բան խրատու» երկը, *Մատենագիրք Հայոց*, հ. ԺԲ., էջ 1009-1021:

էջ 370՝ **Հ. Թամրազյան**, «Անանիա Նարեկացու «Ներբողեան ասացեալ ի սուրբն կաթողիկէ եկեղեցի» երկը», *Էջմիածին*, 2009, թիվ է., էջ 40-59, հոդվածում Անանիա Նարեկացու անվան փոխարեն սխալմամբ գրված է Անանիա Շիրակացի:

էջ 375, թիվ 1235՝ հեղինակը Ազատ Եղիազարյանն է, սակայն հեղինակի անունը նշված չի:

էջ 392, 1282, 1283, 1284 համարները պետք է միավորել:

էջ 392, թիվ 1285-ի հեղինակը նշված չի, պետք է լինի՝ **Խ. Լեւոնեան**, «Նարեկայ վանքն եւ Նարեկացին - իններորդ հարիւրամեակ. 1003-1903», *Բիւզանդիոն*, 1903, թիվ 2031, էջ 1:

էջ 414՝ **Գ. Բարսոթթի**, «Մեղֆի եւ փրկագործութեան գաղափարը Գրիգոր Նարեկացիի հոյ՛ս», *Բազմավէպ*, 1969, ճԻԷ., թիվ 1, էջ 33-43, միավորը կրկնվում է արևմտահայերեն՝ Տ. Պարսոթթիի անունով:

էջ 439՝ տպված է **Ն. Պողոսյան**, «Նարեկացու բառաշխարհը», *ԲԵՀ*, 2005, թիվ 1, էջ 95-118, բայց իրականում Նորայր Պողոսյանի հոդվածն այլ վերնագիր ունի՝ **Ն. Պողոսյան**, «Հարութիւն արք. Եղեասացու «Տաղաշափեալ Նարեկը»»:

էջ 472՝ «Նարեկացին գրականության և բանահյուսության մեջ» ենթագլխում տեղ է գտել **Հ. Այվազյանի** «Գրականության կենսահաստատ ուժը» գրքում զետեղված (2009 թ.) գիտական հոդվածը, և այն կրկնվել է նիշտ տեղում՝ էջ 493, թիվ 1722:

էջ 475, թիվ 1622՝ սխալ տեղեկություն է, չկա նման բան, նիշտ է թիվ 1621-ում՝ **Հորոյ**, *Նարեկը եւ իւր աշխարհաբար թարգմանութիւնը*, Կ. Պոլիս, 1905, նաև Լոյս շաբաթաթերթ, Կ. Պոլիս, 1905, թիվ 9, էջ 213-215:

⁸ Տե՛ս **Վ. Ներսիսյան**, «Նարեկացու «Մատենան»-ի ֆնարական հերոսը», *Էջմիածին*, 2003, թիվ ԺԲ, էջ 54-61:

⁹ Տե՛ս **Լ. Սարգսյան**, «Համեմատաբանություններ Գրիգոր Նարեկացու, Միսաք Մեծարենցի եւ Սիամանթոյի ստեղծագործություններում», *Կանթեղ*, 2007, թիվ 3, էջ 140-148:

էջ 474-ում ««Մատենան»-ի աշխարհաբար թարգմանությունները» վերնագիրը պետք է լիներ «թարգմանությունների մասին», քանի որ այդ բաժնում ոչ թե թարգմանություններն են ներկայացված, այլ դրանց մասին եղած հոդվածները, նույն կերպ նաև էջ 479-ում «Օտար լեզուներով թարգմանություններ»-ի փոխարեն պետք է լիներ «թարգմանությունների մասին»:

էջ 480-ում թիվ 1648 և 1649 համարները նույն հղումն են, առաջարկում են միավորել:

Այժմ օտար լեզուներով հրատարակումների մատենագիտության մասին, որտեղ ևս նկատել ենք բազմաթիվ բացթողումներ: Այսպես՝ անգլերենից ղուրս են մնացել հետևյալ ուսումնասիրությունները.

“Letter [to the Monastery of Kchav]”, in *The Key of Truth, a Manual of the Paulician Church of Armenia*, Oxford Clarendon Press, 1898, pp. 125-130;

Cowe S.P., “The Interpretation of the Divine and Human Spheres in Narekaci's Theology of Culture”, in *J.-P. Mahé, B.L. Zekiyán, Saint Grégoire de Narek théologien et mystique. Actes du Colloque international tenu à l'Institut Pontifical Oriental 22-22 janvier 2005*. In Book Series: OCA (275). [Publ.], Roma, 2006 (այսուհետ՝ *Mahé, Zekiyán, Grégoire de Narek*), pp. 229-246;

Drost-Abgarjan A., “Veneration and Reception of Surb Grigor in the Armenian Culture and Spirituality”, in *Mahé, Zekiyán, Grégoire de Narek*, pp. 57-82;

Feulner H.-J., “Prayers of St Gregory of Narek in the Thondrakian Heretics: Canonical and Sacramental Aspects”, in *Mahé, Zekiyán, Grégoire de Narek*, pp. 187-204;

Goltz H., “Narek and the Occident: Anxiety of the Classic Ages and Contemporary Materialism: an Imaginary Dialogue”, in *Mahé, Zekiyán, Grégoire de Narek*, pp. 325-336;

Krikorian M.K., “The Letter of Grigor of Narek Addressed to Thondrakian Heretics: Canonical and Sacramental Aspects,” in *Mahé, Zekiyán, Grégoire de Narek*, pp. 169-186,

La Porta S., “A Theology of Mysticism: The Vision of God and the Trinity in the Thought of Gregory Narekaci”, in *Mahé, Zekiyán, Grégoire de Narek*, pp. 83-98;

The Festal Works of St. Gregory of Narek, Annotated Translation of the Odes, Litanies, and Encomia by A. Terian, Collegeville, Minnesota, 2016:

Thomson R.W., *A Bibliography of Classical Armenian Literature to 1500 AD*, Brepols-Turnhout, Corpus Christianorum, 1995, pp. 128-133;

Էջ 553, թիվ 2042՝ անգլերեն հղումը թերի է, չկա հեղինակի անունը, պետք է լինի՝ **Russell J.R.**, “Armenian Spirituality: Liturgical Mysticism and Chapter 33 of the Book of Lamentation of st. Grigor Narekac'i”, *Revue des études arméniennes* 26, 1996, Paris, pp. 427-439:

Ֆրանսերեն բաժնից ևս դուրս են մնացել բազմաթիվ տպագիր նյութեր.

Choix de poèmes arméniens de Grégoire de Narek, poètes du moyen âge, trad. de **Luc-André Marcel** et **Garabéd Poladian**, Marseille, Liban, 1980 (հասովածների ֆրանսերեն թարգմանությունը՝ Լյուկ-Անդրե Մարսելի);

Commentaire sur Le Cantique des cantiques Grégoire de Narek, introduction, traduction et notes par **Lévon Pétrossian**, Roma, 2010 (երգերգի մեկնության ֆրանսերեն թարգմանություն),

Dasnabédian T., “La figure de Marie dans le panégyrique de la Sainte Mère de Dieu de Grigor Narekatsi”, *ProcheOrient chrétien*, 1990, vol. 40, pp. 3-26;

Dédéyan G., “L'Armenie des IXe-XIe siècles: vie politique et religieuse”, **Mahé, Zekiyán**, *Grégoire de Narek*, pp. 17-32;

Dorfmann-Lazarev I., “La cristologia di Gregorio di Narek”, **Mahé, Zekiyán**, *Grégoire de Narek*, pp. 113-138;

Granian A., “La pertinence actuelle de Narek”, **Mahé, Zekiyán**, *Grégoire de Narek*, pp. 315-324;

Grégoire de Narek et l'ancienne poésie arménienne présentés et traduits par **Luc-André Marcel**, Erevan, 1971;

Grégoire de Narek et Nahabed Koutchak, *Tous les désirs de l'âme, poème d'Arménie*, trad. par **Vahe Godel**, Paris, 2002,

Grégoire de Narek, *Commentaire sur le Cantique des cantiques*, traduction et notes par **L. Pétrossian**, *Orientalia Christiana Analecta* 285, Roma: Pontificio Istituto Orientale, 2010;

Grégoire De Narek, *Le Livre de Lamentation*, introduction, traduction et notes par **Annie** et **Jean-Pierre Mahe**, E., 2012,

Grégoire de Narek, *Le Livre de Prières*, introduction, traduction et notes **d'Issac Kéchichian**, *Sources chrétiennes*, Paris, Éditions du Cerf, 2000 (1re éd. 1961), 575 p.;

Grégoire de Narek, *Tragédie, Matean olbergut'ean, Le Livre de lamentation*, introd., trad. et notes par **Annie** et **Jean-Pierre Mahé**, Lovani, 2000;

Grégoire de Narek, *Traité sur la doctrine chrétienne*, Trad. Constantinople, 1774;

Grégoire De Narek. *Paroles à Dieu*, trad. et notes par **Annie et Jean-Pierre Mahé**, Paris, 2007,

Hymnes et odes de Grégoire de Narek, introduction, traduction et notes par **Annie et Jean-Pierré Mahe**, Paris: Peeters, 2014, 295 p. (օրհնութիւնի ու ներբողների ֆրանսերէն թարգմանություն):

J.-P. Mahé, “Basile II et Byzance vus par Grigor Narekac'i”, in *Travaux et Mémoires* (Collège de France. Centre de recherche d'histoire et civilisation de Byzance), 1991, vol. 11, pp. 555-574;

J.-P. Mahé, “L'écclésiologie de saint Grégoire de Narek”, in **Mahé, Zekiyan**, *Grégoire de Narek*, pp. 205-228;

Kéchichian I., *Le livre de prières. Grégoire de Narek. Grigor “Narekaci”*, Paris, 2000;

Kolvenbach P.H., “Préposé Général de la Compagnie de Jésus”, **Mahé, Zekiyan**, *Grégoire de Narek*, pp. 337-356;

L'école de Narek et le commentaire du Cantique des cantiques de Grigor Narekac'i (Grégoire de Narek) /Lèvon Pèrossian; sous la direction de Jean-Pierre Mahé, [s.l.]: [s.n.], 2006,

L'école de Narek et le commentaire du Cantique des cantiques de Grigor Narekac'i (Grégoire de Narek) [Microforme] /Lèvon Pèrossian; sous la direction de Jean-Pierre Mahé /Lille : Atelier national de reproduction des thèses, 2013:

Lanne E., “Marie Immaculée dans le mystère du salut chez Grégoire de Narek”, **Mahé, Zekiyan**, *Grégoire de Narek*, pp. 139-168;

Le livre de prières Grégoire de Narek, introduction, traduction et notes par **Isaac Kéchichian**, préface de **Jean Mécérian**, postface de **Krikor Bédédian**, Réimpr. de la 1re éd., Paris, 2000;

Le Livre des lamentations, Odes mystiques Grégoire de Narek, [trad. par] **Luc-André Marcel**, Marseille, 1951;

Luc-André Marcel, *Grégoire de Narek et l'ancienne poésie arménienne*, éd. Cahiers du Sud, 1954, 145 p.;

Prières Grégoire de Narek, adapt. de **Vahé Godel**, Paris, 1975;

Prières Grégoire de Narek, adaptation de **Vahé Godel**, Paris, 1957;

Saint Grégoire de Narek et la liturgie de l'église, 2o colloque international organisé par le Patriarcat arménien catholique à l'Université Saint-Esprit de Kaslik (USEK), Liban, du 12 au 14 octobre 2009 /actes

publiés par **Jean-Pierre Mahé, Paul Rouhana, et Boghos Levon Zekiyani**/ Kaslik, Pusek, 2010;

Tamrazyan H., “La vie de saint Grégoire de Narek: aperçu critique,” in **Mahé, Zekiyani, Grégoire de**, pp. 33-48;

Trésor des fêtes, hymnes et odes de Grégoire de Narek, introduction, traduction et notes par **Annie et Jean-Pierre Mahe**, Louvain, 2014 (տաղերի և գանձերի ֆրանսերեն թարգմանություն),

Urvoy D., “Grégoire de Narek et le monde arabo-islamique”, **Mahé, Zekiyani, Grégoire de Narek**, pp. 303-314;

Zakaryan L., “Le Narek enluminé de St. Nersès de Lambron”, **Mahé, Zekiyani, Grégoire de Narek**, pp. 49-56;

Zekiyani B.-L., “L'esperienza mistica di S. Gregorio di Narek e il problema del linguaggio teologico”, **Mahé, Zekiyani, Grégoire de Narek**, pp. 279-302;

էջ 568, 2114 և 2115 համարները առաջարկում ենք միավորել:

էջ 568, թիվ 2116՝ **ԽԱ. և Ջ. գրուխների՝ Ֆելիս Եկի 1886 թ. թարգմանությունն է՝ F. Nève, L'Arménie chrétienne et sa littérature**, Louvain, 1886, էջ 256-267 (սխալմամբ նշված է որպես 1986 թ. տպագրություն):

էջ 569, թիվ 2119՝ անգլերեն է, բայց սխալմամբ տեղ է գտել ֆրանսերենի տակ:

Գերմաներենից դուրս են մնացել հետևյալ տպագիրները՝

Gregor von Narek, Buch der Gebete, Kap. 12, in: *Seele der Welt. Texte von Christen der ersten Jahrhunderte* (Übersetzung aus dem Armenischen), Edition Taizé, Herder, Freiburg im Breisgau (Basel) Wien, 2001 (գերմաներեն թարգմանություն),

Neumann C., *Versuch einer Geschichte der armenischen Literatur*, Leipzig, 1836:

Ter-Mkrtschian K., *Die Paulikianer im Byzantinischen Kaiserreiche und verwandte ketzerische Erscheinungen in Armenien*, Leipzig, 1893 (Կնավա վանքի վանահորն ուղղված թղթի գերմաներեն թարգմանությունը);

Լատիներենից դուրս է մնացել՝

Schröderi Joh. Joahimi, *Thesaurus linguae Armenicae, antiquae et hodiernae*, Amsterdam, 1711:

Իտալերենից դուրս է մնացել՝

Ճառ ներբողական ի սուրբ Կոյսն Մարիամ /Discorso panegirico alla beatissima Vergine Maria scritto da S. Gregorio da Naregh, Venezia, 1904 (գրաքար եւ իտալերէն),

Gugerotti C., “Peccato del mondo, compunzione, redenzione”, **Mahé, Zekiyan, Grégoire de Narek**, pp. 255-278:

Somalian Placido Sukias, Quadro della storia letteraria di Armenia, Venezia, 1829, էջ 63-66;

Ռուսիներենից դուրս է մնացել՝ Antologie de poezie armeană clasică și contemporană, București: ed. Minerva, 1981 (ռուսիներեն 4 բանի թարգմանությունը՝ Հ. Գրլմեսկովի):

Ուկրաիներենից դուրս է մնացել Իվան Դրաչի թարգմանությունը՝ Класична вірменська поезія, переклав **І. Драч**, Київ, 1988: Իսկ 2222 և 2223 համարները ներկայացվել են որպես ուկրաիներեն, սակայն հայերենով ուկրաիներենի մասին գրված հրապարակումներ են:

Առհասարակ դուրս են մնացել լատվիերեն թարգմանությունները՝

Garīgas dziesmas Putniņš, putniņš atmodies; Uz Jeruzālemi došos, no senarm. atdz. **V. Salmiņa**, rakstā “Narekas Grigora Augšāmcelšanās dziesmas ‘Havun, Havun’ (Putniņš, putniņš atmodies) avoti un simbolika” [“Sources and symbols of the Song of Resurrection ‘Havun, havun’ by Grigor Narekatsi (in Latvian)”], translated from Old Armenian by **Valda Salmiņa**, *Cultural Studies. Animals in Literature and Culture. Scientific Papers*, Daugavpils Universitāte, Saule, 2010, 56-66 (լատվիերեն թարգմանությունները՝ Վալդա Սալմինյայի):

Narekas Grigors, “Žēlabu grāmata, Ban 3.”, translated from Old Armenian, rendered in verse by **Valda Salmiņa**, *Mūzikas Saule*, 2008, Nr 6(50), 8; “Ban 7., 8., 9., 10, 15., 17.”, translated from Old Armenian, rendered in verse and commented by **Valda Salmiņa**, *Karogs*, 2005, Nr. 4, 127-142; “Ban 13., 15.”, translated from Old Armenian, rendered in verse and commented by **Valda Salmiņa**, *Latvijas Luterānis*, 2002, Nr 1 (142), 14-16; “Ban 5.”, translated from Old Armenian, rendered in verse and commented by **Valda Salmiņa**, *Kentaurs XXI*, 1998, Nr 16, 65-68; “Ban 4””, translated from Old Armenian, rendered in verse and commented by Valda Salmiņa, *Svētdiena Rīts*, 1997, Nr 1, 6; “Ban 2.”, translated from Old Armenian, rendered in verse and commented by **Valda Salmiņa**, edit. U. Bērziņš, LU teoloģisks rakstu krājums *Ceļš*, 1997, Nr. 49, 208-

213; “Ban 1., 30.”, translated from Old Armenian, rendered in verse and commented by *Valda Salmina*, edit. U. Bērziņš, *Kentaurs XXI*, 1992, Nr1, 102-108.

Թուսերենով ստեղծված նարեկացիագիտական գրականությունից դուրս են մնացել՝

Аверинцев С., “Поэзия Григора Нарекаци”, *Наука и религия*, 1988, № 7,

Грдзелян Р., “Переклички ‘Книги скорби’ Григора Нарекаци с ‘Псалтырью’,” *Декабрьские чтения, Собрание статей конференции по литературе*, с. 71-76,

Джанполадян М., “Русская критика об образе Бога в ‘Книге скорбных песнопений’ Григора Нарекаци”, *Декабрьские чтения. Собрание статей конференции по литературе*, Ереван, 2002, с. 15-23,

Зулумян Б., “Символика ‘Книги скорбных песнопений’ Григора Нарекаци”, *ՊԲՀ*, 2010, թիվ 2, էջ 130–149,

Մկրտչյան Լ. Մ., “К полемике вокруг перевода Вл. Микушевича ‘Книги скорбных песнопений’ Григора Нарекаци” (Վլադիմիր Միկուշևիչի Գրիգոր Նարեկացու «Մատյանն ողբերգության» թարգմանության շուրջ), *ԲԵՀ*, 3 (87), Երևան, 1995, էջ 89-105:

Չեխերենից դուրս են մնացել հետևյալ տպագիրները՝

Kindler E., Turková B., Utidjian H., “Ukázka z Knihy modliteb sv. Řehoře z Nareka”, *Slovo* 33, in: *Orer*, č. 46, 2009, č. 1, s. 46;

Turková B., Utidjian H., Kindler E., “Matka Boží v arménské duchovní poezii”, *Světlo*, XI, 18. května 2003, č. 20, s. 13 (s překladem úryvku 80. části Knihy modliteb Řehoře z Nareku);

Turková B., Utidjian H., Kindler E., “Tisíc let od smrti arménského básníka svatého Řehoře z Nareka”, in: *Karmel* 2 (2003), 13–15 (s překladem úryvku z 33. části Knihy modliteb Řehoře z Nareku);

Turková B., Utidjian H., Kindler E., “Tisíc let od smrti arménského básníka svatého Řehoře z Nareka”, *Orer*, 2003, č. 9–11, s. 23 (s překladem úryvku 30. části Knihy modliteb Řehoře z Nareku);

Utidjian H., Kindler E., “Svatý Řehoř z Nareka”, *Mezinárodní Report*, 8, červen 2003, č. 6, s. 30 (s překladem 34. části Knihy modliteb Řehoře z Nareku);

Utidjian, H., “Poezie a hudba sv. Řehoře z Nareku jako zrcadlo arménské historie v druhém tisíciletí”, *Parrésia* 8, 2014, s. 331-370;

Utidjian, H., „Řehoř z Nareku“, ed. **M. Starowieyski**, *Slovník raněkřesťanské literatury východu*, Mervart 2012, s. 260-264;

Utidjian, H., Pičmanová M., “Óda na sv. Bohorodičku Řehoře z Nareku”, *Parrésia* 8 2014, s. 523-530:

Utidjian, H., Pičmanová M., “Ukazky z Hymnaře armenske apoštolske církve”, *Parrésia* 5, 2011, s. 227-244;

Utidjian, H., Pičmanová M., Liška, L., “Písni podivuhodná”, *Plav*, 4/2015, s. 21-23;

Բացի այս շեխերեն տպագիրներից, ուսումնասիրությունների շարքում դուրս են մնացել նաև Հայկ Ութիճյանի անգլերեն երկու հրատարակում՝

Utidjian, H., “On the early Venetian manuscripts of the, Ode of the Little Cart”, *Parrésia* 7, 2013, s. 205-228:

Utidjian, H., “On the printed sources of the, Ode of the Little Cart”, *Parrésia* 7, 2013, s. 185-203;

Ամփոփենք. Աստղիկ Ղափլանյանի կազմած Գրիգոր Նարեկացու մատենագիտությունը, թերություններով հանդերձ, չափազանց կարևոր ներդրում է նարեկացիագիտության մեջ: Նշված բացթողումներն ամենևին չեն նսեմացնում այն ահռելի աշխատանքը, որ մեծագույն նվիրումով իրագործել է Ա. Ղափլանյանը. հեղինակն արժանի է միմիայն դրվատանքի, իսկ նրա աշխատասիրած մատենագիտական գիրքը, շունչ առնելով դարերի խորքերից, գնում է հավերժորեն խոսելու դարերի հետ, ուստի նաև ունի նկատված բացթողումների լրացումով վերահրատարկվելու անհրաժեշտություն: